

Наукове забезпечення управління працею та соціально-трудовими відносинами на засадах міждисциплінарного підходу¹

А. КОЛОТ,

доктор економічних наук,

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Досліджено проблематику міждисциплінарного підходу в найширшому його розумінні. Розглянуто принципово нові завдання у царині міждисциплінарної практики стосовно науки про працю, яка має передбачити синергію споріднених наук, зростаючу взаємодію, взаємне збагачення на методологічному, інструментальному рівні. Обґрунтовано думку про те, що майбутнє наукових досліджень та економічної освіти за міждисциплінарністю.

Исследована проблематика междисциплинарного подхода в широком его понимании. Рассмотрены принципиально новые задачи в области междисциплинарной практики относительно науки о труде, которая должна предусмотреть синергию родственных наук, растущее взаимодействие, взаимное обогащение на методологическом, инструментальном уровне. Обосновано мнение о том, что будущее научных исследований и экономического образования за междисциплинарностью.

Studied the problems of an interdisciplinary approach in its broadest sense. Considered fundamentally new problems in the field of interdisciplinary practices in the science of work, which should provide synergies related sciences, increasing cooperation and mutual enrichment methodological, instrumental level. Substantiates the view that the future of research and economic education for interdisciplinary.

Ключові слова: Соціально-трудові відносини, міждисциплінарний підхід, суміжні науки, методологічний інструментарій, потенціал міждисциплінарності, міждисциплінарна практика, нова економіка, відповідальність.

Лауреат Нобелівської премії Дж. Стігліц в одному з останніх своїх видань – «Ціна нерівності» стверджує, що у багатьох відношеннях сучасні економічна і політична системи не в порядку і докорінно несправедливі. Результати наших досліджень переконують у наступному: Пояснити чому не в порядку і несправедливо, та що слід зробити задля утвердження суспільно прийнятого економічного і соціального порядку та справедливості, забезпечення стійкого розвитку неможливо за використання потенціалу монотеорій, монодисциплін, заскоружлих моносуджень та домінуючого методологічного арсеналу. Отже, на порядку денному одна з основних проблем – це проблема міждисциплінарності в найширшому її розумінні. Нашим висновком та переконанням є й наступне: Наявна надспеціалізація, вузькість поглядів, існуючі «рви», кордони між різними науковими школами, галузями наук (знань) стають усе більш контрпродуктивними.

Повністю поділяємо думку відомого вченого Г. Задорожного, який стверджує: «Час перебування у своєму «економічному окопі» де, образно кажучи, «світла Божого не видно», тобто в окопі, штучно відгородженому від сучасної реальності й експериментально доведених положень в інших, перш за все людинознавчих, науках, уже минув. І хто цього не помічає, той не просто відстає через своє неучтво, але й цим неучтвом сприяє знищенню Людини, Природи, Життя»².

Дійсно подолання кризи, в якій перебуває економічна наука (припускаємо, що не тільки вона), неможливе без зміни формату, збагачення методології досліджень, наповнення її інструментарієм міждисциплінарного характеру. Методологічний арсенал, з яким наукові школи, що функціонують у царині економічних наук, увійшли в ХХІ ст., потребує суттєвого оновлення, доповнення здобутками суміжних наукових шкіл – соціологічних, філософських, політичних тощо. У нас немає підстав стверджувати, що науки про працю і соці-

¹В основу статті покладено доповідь на міжнародну науково-практичну конференцію «Соціально-трудова сфера: сучасні виклики, новітні тенденції, доміанти інноваційного розвитку», яка відбулась 2–3 жовтня 2014 р. в ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», м. Київ.

²Задорожный Г. В. От догматического экономиксизма к спасательному человеческому хозяйствованию / Г. В. Задорожный // Социальная экономика. – 2011. – №2. – С. 20.

ально-трудоі відносини як складові економічних наук розвиваються за нехтування чи ігнорування принципу міждисциплінарності. Навпаки, є підстави вважати, що за цілою низкою напрямів науки про працю і соціально-трудоі відносини приростили наукові знання саме завдяки використанню потенціалу міждисциплінарності. Втім, досягнуті успіхи не слід переоцінювати. За нашою оцінкою масштаби і ефективність міждисциплінарної практики у науці, якій ми служимо, як і в освіті залишаються вкрай недостатніми. Серед представників наукової та освітянської спільноти не домінує переконання у тому, що міждисциплінарність – це проблема і завдання глобального характеру, за якими майбутнє наукових досліджень і розвитку економічної освіти.

Міждисциплінарність у загальному, дещо спрощеному трактуванні – це взаємопроникнення, взаємозбагачення підходів і методів різних наук (дисциплін); це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки за умови використання методів та інструментарію інших наук.

Міждисциплінарність у наукових дослідженнях економічного спрямування означає, з одного боку, перенесення соціально-економічних, управлінських методів, інструментарію за межі вивчення власне економіки, а з іншого, взаємодію економістів з іншими науковцями, запозичення їхнього методичного і прикладного інструментарію.

Водночас наголошуємо на тому, що міждисциплінарність – це не тільки і не стільки механічне поєднання методології різних споріднених наук, запозичення їхніх здобутків. Центральна ланка цього феномена – це нова філософія пояснення природи, тенденцій, домінант розвитку нової економіки і сучасного суспільства, це ключ до розуміння того, як функціонує сучасний багатогранник, про який йдеться у апостольському повчанні Папи Римського Франциска. «Церква, – зазначає Папа Римський Франциск, – пропонує інший шлях, який закликає до синтезу між відповідальним використанням методологій, властивих емпіричним наукам, та іншими ділянками знання, як-от філософія, богослов'я та й сама віра, котра підносить людину до таїнства, що перевершує природу і людський розум»³.

Змушений ще і ще раз повернутися до оприлюдненого раніше та констатувати: «планку» міждисциплінарності, яка об'єктивно щороку підвищується, все важче вдається подолати науковій спільноті. Причини «неподолання» планки міждисциплінарності різні, а основна все ж суб'єктивна, позаекономічна. Позбутися цієї суб'єктивної причини можна і необхідно, але для цього потрібне інше мислення, інше розуміння тенденцій і домінант суспільного розвитку, інший рівень осо-

бистої відповідальності. Принципово важливо усвідомити, що вимоги до міждисциплінарної практики будуть підвищуватися. Ось чому нам необхідно не лише орієнтуватися на сучасні вимоги, але й бути готовими до нових завдань.

Які ж фактори обумовлюють потребу у нових масштабах та новій якості міждисциплінарного підходу в освітній діяльності та практиці наукових досліджень?

Перша причина – це небувале ускладнення економічних, соціальних, управлінських систем та відповідних інститутів. Характерною ознакою нової економіки, що формується, є інтенсифікація та посилення взаємозв'язків усіх економічних і суспільних процесів, відтворення та поява все нових, більш складних проблем, що потребують системного, міждисциплінарного підходу до їх вирішення.

Друга причина – наростаюча мобільність, швидкоплинність, швидкозмінюваність усього, що оточує людину і створені нею інститути. За таких умов мононаука, монодисципліна самотужки апіорі не може виконати своєї традиційної місії та забезпечити стійке прирощення нових знань.

Третя причина – поглиблення спеціалізації наук, як наслідок тенденцій у поділі та кооперуванні наукової праці, що були започатковані на початку минулого століття. Але залишається відкритим запитання: як забезпечити цілісність, системність сприйняття світу економіки, сучасного суспільного устрою за умов автономізації наукових шкіл і напрямів освітньої діяльності.

Розглядаючи проблематику розвитку економічної науки і освіти у контексті міждисциплінарності, у т. ч. й науки та освіти соціально-трудоого спрямування, принципово важливо усвідомлювати й таке. Економіка за своєю природою і механізмами розвитку значно ближча до живої істоти, аніж до матеріально-уречевленого об'єкту. На наш погляд, уподоблення економіки організму допомагає значно краще зрозуміти сутність, еволюцію, тенденції розвитку багатьох економічних явищ і процесів, філософію зв'язків та наслідків економічної діяльності. Як зазначав один з найавторитетніших фахівців у сфері економіки Р. Коуз, ми багато знаємо щодо окремих фактів, способів виробництва і технологій, але ми не знаємо, як реально працює економіка, якими зв'язками обумовлені складні елементи її системи, як влаштоване її «тіло». Отже, економіка – це скоріше живий організм, аніж матеріально-уречевлений інститут. Пізнання цього організму має передбачати якомога ширше використання потенціалу міждисциплінарності.

Особлива значущість міждисциплінарного підходу і проведення на його основі комплексних наукових

³Папа Франциск. Радість Євангелія. Переклад з італійської Оксани Бодак за ред. о.Тараса Борщевського. – Львів: Вид-во «Свічадо», 2014. – С. 179.

досліджень стає зрозумілою з огляду на низку закономірностей і тенденцій розвитку нової економіки, які не можна опанувати, керуючись традиційним методологічним інструментарієм. У новій економіці, яка інтенсивно формується, багато складників міняються місцями, ролями, значенням в економічному і суспільному житті або ж потребують іншої оцінки, іншого сприйняття⁴. Ефективність праці, роль економічних і позаекономічних факторів, продуктивність інтелектуальної праці та багато іншого тепер слід оцінювати за іншою логікою, з іншим методологічним інструментарієм.

Вище вже зазначалося, що однією з причин актуалізації міждисциплінарного підходу є зростаюча мобільність, швидкоплинність, швидкозмінюваність усього, що оточує економічно активну людину і створені нею інститути. У розвиток цієї тези звернімо увагу на багатовекторні, надскладні зміни у структурі та ієрархії факторів виробництва, у життєвих циклах техніки, технології, інновацій, товарів і послуг, які суттєво впливають на зміст (до того ж неоднозначно, суперечливо), характер праці, форми і масштаби зайнятості, структуру мотивацій, усю систему відносин у сфері праці. Отже, комплекс чинників внутрішнього і зовнішнього походження, серед яких – кардинальні зміни у структурі та ієрархії рушійних сил розвитку економіки, швидкозмінюваність усього, що нас оточує, нестійкість соціально-економічного розвитку, наростання асиметрій у розвитку економіки і суспільства, поглиблення спеціалізації наук – актуалізують розвиток економічної науки та освіти на засадах міждисциплінарності.

Оточуючі нас світи, і передусім, світ праці, техніки, технологій, інститутів і світ самих людей нині є таким, що вони потребують не тільки і не стільки економічного, соціального, як філософського, кроскультурного, морально-етичного осмислення та виміру. Втім досягнення саме у цій царині є мізерними. Саме з огляду на викладене наукова школа трудовиків Київського національного економічного університету останніми роками прагнула по-новому виписати явища і процеси, котрі відбуваються, а особливо ті, котрі відбуватимуться в соціально-трудої сфері як у короткостроковій, так і у віддаленій перспективі. Представники нашої наукової школи виходили з засновку, що наукові знання мають бути суттєво поглиблені і розширені щодо місця, ролі, системного виміру людського чинника в новій економіці на основі використання методології та інструментарію споріднених наук.

Основні складові розвитку наук про працю, які отримали прирощення наукових знань на засадах міждисциплінарного підходу, є такими:

- управління працею в умовах формування нової економіки;
- трансформація інституту зайнятості як складова глобальних змін у соціально-трудої сфері;
- соціальна згуртованість як глобальний ресурс нової економіки;
- соціалізація відносин у сфері праці;
- соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку;
- соціальний діалог як інститут удосконалення соціально-трудої відносин;
- еволюція ролі держави та інструментарію її впливу на розвиток соціально-трудої сфери;
- мотивація персоналу та формування компенсаційної політики;
- індивідуалізація особистості та формування індивідуалізованого суспільства.

Нова економіка за нашим баченням справді є новою за багатьма ознаками, а головне, за рушійними силами її розвитку. Ми не піддаємо сумніву твердження, що в новій економіці в структурі сукупного капіталу провідну роль відіграє інтелектуальний капітал і його провідна складова – людський капітал. Утім пропонуємо зануритись у процес пізнання, усвідомлення більш глибоких явищ нової економіки, адже існує необхідність рельєфно, системно дивитися на нову економіку, на світ сучасних, суспільних відносин та усвідомити роль, нові вимоги до людського чинника за сучасних умов. За категоріями «людський капітал», «соціальний капітал», «трудої потенціал» пропонуємо бачити більш глибокі процеси і явища, оскільки науковці все частіше втрачають здатність пояснювати складні процеси, виокремлювати першопричини походження, рушійні сили, що обумовлюють ті чи ті тенденції.

На погляд автора, рушійною силою нової економіки є далеко не будь-яка людина. Основою нової економіки, рушійною силою соціальних трансформацій, соціальної динаміки є клас, від якого йде енергія, суспільне підживлення, – це креативний клас. Вважаємо, що до креативного класу слід відносити сучасних людей (вік, посада і навіть освіта тут не мають вирішального значення), здатних діяти нетрадиційно, інноваційно, творчо. Такі люди вирізняються оригінальністю, нестандартністю мислення, інноваційно орієнтованими вчинками і діями, які мають широкий спектр, – від розроблення національних проектів до облаштування своєї домівки, кафедри, школи, в якій навчалися. Такі люди, безумовно, були завжди, вони були затребувані й у попередні часи, а нове в їхньому статусі, значуще для економіки і суспільства, пов'язане з низкою принципово нових реалій та обставин.

⁴Див.: Колот А. Розвиток науки про працю і соціально-трудої відносини та її роль у переформатизації та формуванні сучасного економічного мислення / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2012. – №6. – С. 3–10.

Проведені нами дослідження переконують у глибоких змінах у структурі якостей людей та підвищенні цих нових якостей, у т. ч. креативності, у набутті конкурентних переваг та забезпеченні стійкого розвитку. Реалії сьогодення є такими, що найсучасніші технології, матеріали, сировина є доступними, швидко перестають бути рідкісними; вони ж перестають бути критично важливими для набуття конкурентних переваг. Конкурентні переваги дедалі більше переміщуються від матеріально-уречевлених, техніко-технологічних ресурсів до ресурсів людських. Прорив у темпах, якості зростання, підвищенні конкурентоспроможності все більше залежить та визначається компетентнісно-креативною компонентою трудової діяльності.

Нашою принциповою позицією є те, що нову інтерпретацію мають дістати якщо не всі, то більшість категорій і понять, котрі віддзеркалюють явища і процеси, що відбуваються на полі соціально-трудова сфери, як і в суміжних сферах. Необхідне нове, неординарне, нетрадиційне прочитання більшості здавалося б звичних, зрозумілих явищ і процесів, що нас оточують. Навіть класичні, майже канонізовані терміни, поняття, судження як людський капітал, трудовий потенціал, соціальні ресурси в економіці першої чверті ХХІ ст. потребують іншої інтерпретації, іншого звучання та сприйняття.

Набувають зовсім іншого звучання та значення явища і процеси, які ще донедавна перебували на другому плані. Так, довіра, солідарність, лояльність, згуртованість, що базуються на ціннісних установах і морально-етичних, соціокультурних засадах стають настільки важливими соціальними ресурсами, що не підлягають жодному порівнянню з їх дотеперішнім значенням.

У розвиток попередньої тези зауважимо, що наукові напрацювання представників школи трудовиків КНЕУ у царині соціальної згуртованості, довіри, соціальної відповідальності, людського, соціального та інтелектуального капіталу правомірно розглядати як нову версію теорії факторів виробництва, у складі яких усе більшу, нерідко домінуючу роль відіграють соціальні ресурси та інші позаекономічні чинники. Наша версія теорії факторів виробництва полягає у тому, що сучасний економічний прогрес забезпечують не стільки традиційні ресурси та фактори, а здебільш нетрадиційні, нематеріальні, які перефразуючи слова К. Маркса, мають бути охоплені полум'ям новітнього наукового знання та креативності.

Представниками наукової школи трудовиків КНЕУ зроблено вагомий внесок у формування нової концепції людини, яка має прийти на зміну домінуючій протягом багатьох десятиліть концепції «людини економічної».

Концепція «людини економічної» визнає, що вона має і свідомість, і волю, і мораль, і духовність. Проте концептуальною засадою і водночас її недоліком (а то й

помилковістю) є безумовний примат індивідуальних потреб, матеріальних інтересів, мотивів, які обумовлюють економічну поведінку. «Людина економічна» – це передусім людина-споживач, людина, яка все або майже все підпорядковує інтересам споживання. Звідси впливає потреба в безперервно зростаючому виробництві, що, у свою чергу означає й дедалі більше використання ресурсів. «Людина економічна» наближує ситуацію, яку Медоуз та інші авторитетні вчені називають межами зростання. Людина, яка постійно орієнтована на виробництво матеріальних благ і споживання, поступово втрачає певні людські якості. Вона споживає все більше того, без чого можна обійтися, а то й узагалі непотрібного. Гіпертрофована орієнтація на споживання перетворює економічну людину на того суб'єкта, якого видатний філософ ХХ ст. Г. Маркузе презирливо називає «одновимірною людиною». Свою обмеженість, одновимірність має і модель *homo sociologicus*.

Отже, в одних теоретичних конструкціях людина постає як особа суто «економізована», в інших – суто «соціалізована» або «за соціалізована», перевантажена соціальними характеристиками, вимогами і обмеженнями. При цьому залишається поза увагою, що йдеться про ту саму людину, в якій поєднані, переплетені біологічні, економічні, соціальні, духовні засади. Вважаємо, що наявні моделі людини – *homo economicus* та *homo sociologicus* – недостатні для пояснення складного світу особистості, її мотивів, інтересів (переваг), яка є і фактором, і ресурсом, і метою економічного розвитку. За першої моделі маємо примат економічних явищ і дій за явного нехтування соціальними взаємодіями, соціальною компонентою особистості. За другої моделі маємо так само однобічне бачення індивіда, але з гіпертрофованою увагою до соціальних аспектів.

Більш виправданим, реалістичним має бути не одновимірний, роздвоєний, а комплементарний образ людини. Прагнучи зробити посильний внесок у розроблення концепції, яка має прийти на зміну постулатів «людини економічної», наукова школа трудовиків КНЕУ активно працює над формуванням теоретико-методологічних засад «людини соціально-економічної та відповідальної». Ця теоретико-методологічна конструкція не заперечує положень, які свого часу було закладено в основу концепцій «людини економічної» та «людини соціальної».

Лейтмотивом нашого доробку в царині розроблення концепції «людини соціально-економічної та відповідальної» є розгляд її крізь призму чотирьох іпостасей, а саме біологічної, економічної, соціальної і духовної. Отже, «людина соціально-економічна та відповідальна» – це людина в комплексному її вимірі. За нашим концептом ця людина, крім іншого, містить характеристики (виміри), яких немає у *homo economicus* і *homo sociologicus*: вона любить, співчуває, заздирить,

виявляє егоїзм, може ненавидіти, має звички, характер, може діяти алогічно, має власний набір та ієрархію мотивів матеріального і нематеріального характеру тощо. Важливою відмінною характеристикою запропонованих новацій є й концепт, згідно з яким у суспільстві формуються та виявляються не тільки індивідуальні інтереси, але й особливий суспільний інтерес, яким нехтують ліберальні та неоліберальні теорії, продуктом яких і є концепція «людини економічної».

Є підстави стверджувати, що економічні проблеми – це лише вершина айсбергу, вершина піраміди проблем, з якими зіштовхнувся соціум на рубежі двох тисячоліть. Основна частка або більшість проблем соціального макросу мають, на наше переконання, позаекономічний характер. У власних дослідженнях останніх років за використання міждисциплінарного підходу ми намагалися по-новому виписати роль позаекономічного у розвитку соціально-трудої сфери та економіки в цілому. Певного прирощення наукового знання щодо забезпечення соціальної динаміки на основі більш повного задіяння позаекономічних чинників досягнуто за останні роки, а ще більшого можна досягнути за умови переконання абсолютної більшості політикуму, так званої еліти, як і пересічних громадян, у неабиякій важливості посилення ролі моральної, етичної, духовної компоненти економічного розвитку.

Немає сумніву, що нові джерела і способи розв'язання найгостріших соціально-економічних проблем пов'язані саме з задіянням потенціалу позаекономічних чинників. Підтвердженням цього є й досвід країн, які на межі двох тисячоліть здійснили прорив у своєму розвитку, поєднавши інформаційно-комунікаційні технології та інші науково-технічні інновації з національно-культурною ідентичністю суб'єктів господарювання, задіяння потенціалу позаекономічного. Отже, є всі підстави стверджувати, що у новому тренді розвитку, який інтенсивно набирає обертів, відбувається актуалізація морально-духовної, творчої компоненти. У своїх дальших дослідженнях маємо виходити з того, що суто економічні постулати дедалі менше постають у вигляді будівельного матеріалу, з якого можна мурувати сучасне і майбутнє економічне життя країни, домогосподарства, кожної людини. Водночас як будівельний матеріал усе більше мають поставати позаекономічні чинники – морально-духовні, пов'язані зі свідомістю, вічними людськими цінностями. Ідеться про необхідність формування інших координат економічного мислення в напрямі більш досконалого і всебічного врахування позаекономічних явищ і процесів, включаючи інститут довіри, які ще донедавна взагалі не досліджувалися економістами-трудоиками, а насправді саме вони визначально впливають на економічний і соціальний

розвиток. Маємо наполегливо переконувати соціум у тому, що настає епоха етичної економіки, в якій на передній план виходять довіра, моральність, особиста відповідальність за створення умов для стійкого розвитку. Задіяння потенціалу позаекономічних чинників є тією ланкою, яка може подолати найглибшу кризу сучасності. У цьому впевнений один з найвидатніших філософів сучасності, який пише: «Соціальний лад, в якому моральні й естетичні норми, політика та навколишнє середовище деградують, не є прогресивним, яким би багатим або технічно витонченим він не був. Інакше, ми рухаємось у напрямку до більш загального розуміння прогресу – прогрес відтепер не досягається автоматично і не визначається лише матеріальними критеріями»⁵.

Вважаємо, що сутність соціальних явищ маємо навчитися розуміти не за логікою Маркса, а за філософією Вебера. Останній переконливо довів, що все у нашому житті розпочинається з голови, а не зі шлунку, тобто економіки. А тому по-іншому маємо «прочитати» та зрозуміти діалектику економічного і соціального, економічного і морально-духовного. Маємо позбутися багатьох міфів та штампів типу: «Капіталізм розпочав свій розвиток з первісного накопичення капіталу». Насправді капіталістична система розпочала свою ходу з духу капіталізму. Лише впустивши цей дух у свою свідомість, Європа змогла створити цивілізований ринок та капіталістичну систему з людським обличчям.

Дозволимо собі висловитися категорично: ми лише доростаємо до розуміння ролі позаекономічного в економічному розвитку. Маємо усвідомити, що увійшовши у нове тисячоліття, соціум не лише поміняв календарі, перевів стрілки, замінив часові атрибути, а головне – він (соціум) вступив у нову епоху, в якій на очах змінюється все. Швидко, інтенсивно, різновекторно трансформуються всі світи – природи, техніки, економіки, самих людей. Водночас майже незмінним залишилося мислення, в якому так мало місця для розуміння феномену позаекономічного.

Саме нерозуміння, неусвідомлення, недооцінка позаекономічного є чи не основною причиною того, що в суспільстві має місце перманентне економічне зростання, але немає належного розвитку – морально-духовного, соціокультурного; розвитку можливостей; розвитку людини в плані самореалізації тощо.

Реальність є такою, що світова спільнота й на початку XXI ст. продовжує вирішувати дилему: «розвиток людини на основі розвитку економіки» чи «розвиток економіки і попутно, якщо вийде, розвиток людини». За багатьма ознаками другий варіант поки що бере верх. В цілому ж «зростання» без «розвитку» слід віднести до феноменів, вони ж й парадокси початку XXI ст.

⁵Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 1999. – С. 475.

Прикладом вирішення важливого наукового завдання – розвитку методології дослідження та задіяння потенціалу міждисциплінарних методів – є формування сучасної філософії корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Комплекс теоретико-прикладних досліджень у цій царині⁶ дозволив дійти висновку, що на стійкий розвиток можуть розраховувати лише організації, котрі здатні і готові до виконання морально-духовних обов'язків і правових норм в економічній, соціальній, екологічній та інших сферах, життєво важливих для розвитку економіки і суспільства. Корпоративну соціальну відповідальність як складну філософську, інтегративну категорію пропонується розглядати крізь призму морально-духовних засад діяльності інститутів економіки і суспільства, сучасних чинників набуття конкурентних переваг, місії бізнесу за умов формування глобальної економіки, інтересів внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів бізнес-організації, ролі соціальних ресурсів у забезпеченні стійкого розвитку.

Нова роль і суспільна значущість корпоративної соціальної відповідальності, як впливає з проведених досліджень, не в останню чергу пов'язана з глибокими змінами, які сталися у триаді «рини́к – держава – організація», з підвищенням ролі корпорацій, утвердженням нової корпоративної влади⁷.

Завдяки використанню міждисциплінарних методів доведено, що за умов нестійкості економічного розвитку, перманентних кризових явищ, зростаючої конкуренції та необхідності набуття конкурентних переваг набуває нового значення і звучання так звана консолідована (спільна, комунітарна, загальна) соціальна відповідальність, коли соціально відповідальна поведінка і соціально відповідальні дії основних соціальних партнерів стають сполучними ланками та набувають статусу провідних чинників забезпечення стійкого розвитку⁸.

У наших наукових дослідженнях останніх років чільне місце зайняла проблематика індивідуалізації та формування індивідуалізованого суспільства, до якої неможливо навіть підступитися не використовуючи потенціал міждисциплінарності. У своїх публікаціях намагався і продовжую намагатись довести, що за умов використання наукового знання, подолання стереотипів економічного мислення, крайніх та односторонніх підходів проблема оптимізації індивідуального і колек-

тивного, індивідуальних і суспільних інтересів може бути вирішена⁹.

На наше переконання, як у свідомості людей, так і на практиці має утвердитися інше сприйняття залежностей у системі «свобода – соціалізація», «індивідуалізм – колективізм», «свобода – безпека індивіда», «особисте – суспільне». На жаль, реальність є такою, що в концептуальному плані утвердилася думка, згідно якої примат має обов'язково належати одній із складових кожної дихотомії, а інша має бути другорядною, підпорядкованою. Саме такий теоретичний, методологічний «екстремізм» обумовив масове розмежування, дистанціювання різних світоглядних течій з протилежними, непримиримими установками. Наукова думка, яка все ще схиляється до крайнощів, має зосередитися на пошуку інших, синтезованих шляхів розвитку. Маємо відмовитись від крайнощів, подолати дилеми типу «або-або». Можна передбачити, що включення протилежних явищ і процесів у сучасні, більш ємні, комплексні ментальні схеми дасть можливість опрацювати ефективні, суспільно значимі проекти стійкого економічного і соціального розвитку.

Отже, виправдано, вкрай продуктивною може стати ідея, згідно якої протилежність між індивідуалізмом і колективізмом, індивідуалізмом, індивідом і суспільством, свободою і соціалізацією, індивідуалізацією і соціальною захищеністю, свободою і безпекою людини можна подолати, але не за усунення того чи іншого елемента, або приниження значення чи ігнорування потреби його розвитку. Для того щоб змінювати оточуючий світ на краще, необхідно навчитися думати і діяти інакше. Людина як біологічна, соціальна, духовна данність, зі своїми індивідуальними інтересами не є антиподом суспільства і апіорі не загрожує йому. Так само і намагання посилити роль суспільних цінностей колективної солідарності та сприяти колективній захищеності, соціальній безпеці апіорі не ущемлює індивідуальну свободу, не загрожує реалізації індивідуальних інтересів. В ідеалі не повинно бути й «берлінської стіни» між свободою особистості і її соціалізацією. Пропоную звернутися й до здобутків та проблем економічної освіти у контексті міждисциплінарності.

Маємо засвідчити позитивні зрушення в запровадженні міждисциплінарного підходу в практику освітньої діяльності кафедри управління персоналом та економіки праці, на базі якої функціонує наукова школа з

⁶Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колога. – К. : КНЕУ, 2012; Колот А. М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010; Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння / А. М. Колот // Економіка України. – 2014. – №3. – С. 70–73.

⁷Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння / А. М. Колот // Економіка України. – 2014. – №3. – С. 73.

⁸Колот А. М., Павловська О. В. Соціальне партнерство як інститут формування консолідованої соціальної відповідальності: теоретичні засади // Соціальна економіка – 2013. – №1 – С. 81–90.

⁹Колот А. М. Індивідуалізація особистості та формування індивідуалізованого суспільства як феномени сучасності: наслідки та уроки / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. – 2014. – №2. – С. 3–5.

економіки праці та соціального розвитку, а також університетської освіти в цілому. За використання потенціалу міждисциплінарного підходу сформовані та введені у навчальні плани нові укрупнені фундаментальні науки (дисципліни), за одночасного скорочення вузькоспрямованих дисциплін на 25–30% (залежно від напрямів підготовки і спеціальностей). Принципово важливо, що введення нових фундаментальних наук (дисциплін) обсягом від 5 до 10 кредитів стало наслідком не простого, механічного об'єднання окремих курсів, а методологічно виваженого проектування нових об'єктів і предметів опанування системних знань.

У навчальних планах з'явилося чимало наук (дисциплін), предмет вивчення яких перебуває на стику суміжних напрямів підготовки (спеціальностей). На засадах міждисциплінарного підходу сформовано комплекс сертифікаційних програм. Втім наявні досягнення в розвитку економічної освіти на засадах міждисциплінарності, як і науки, про що йшлося вище, не слід переоцінювати. Іншого формату, осучасненого предмета і об'єкта дослідження мають набути більшість фундаментальних та фахових дисциплін соціально-трудового спрямування. Навіть така фундаментальна дисципліна як «Економіка праці і соціально-трудова відносини» потребує актуалізації, міждисциплінарності, подолання статичності, прирощення свого потенціалу процесним підходом.

Яскраво виражений міждисциплінарний характер мають набути якщо не всі, то більшість вибіркових дисциплін, адже вони мають сформувати компетенції, на стику наук та об'єднують потенціал: психології та управління персоналом; соціології та психології праці; людського і соціального капіталу; організації індивідуальної та командної роботи тощо.

У навчальних планах підготовки фахівців економічного профілю, в т.ч. й спеціальності «Управління персоналом та економіка праці» має з'явитися низка нових дисциплін з синтезованим, узагальнюючим, міждисциплінарним предметом дослідження. Саме на такі науки (дисципліни) маємо покладати надію, на них робити ставку у формуванні сучасного економічного і соціального мислення, у формуванні здатностей нестандартного, інноваційного, креативного характеру.

Прикладом реалізації на практиці міждисциплінарного підходу, синергетичного розвитку міждисциплінарних взаємодій, об'єднання окремих, часткових аспектів наукових досліджень у широкий, цілісний напрям може слугувати введення у навчальні плани таких наук (дисциплін) як: «Соціальна відповідальність»; «Управління командами»; «Людський розвиток».

Наразі актуальним є введення у навчальні плани такої науки (дисципліни) як «Соціоекономіка», яка досліджує і вивчає двосторонні зв'язки між економічними і соціальними аспектами відтворення різних систем (від фірм домогосподарств до суспільства в цілому) і намагається здійснити (там, де це можливо і необхідно) економічну оцінку цим зв'язкам на основі, по-

перше, зіставлення витрат і результатів і, по-друге, врахування наявних соціальних обмежень. Намагаючись зіставити, узгодити економічні і соціальні витрати з економічними і соціальними зисками, соціоекономіка розглядає процеси трансформації економічних витрат у соціальні зиски, а економічних зисків у соціальні витрати. Повторюю, що це лише окремих, частковий приклад імплементації міждисциплінарного потенціалу в практику освітньої діяльності. Складовою нашою з Вами відповідальності має стати перехід від такої окремоті, частковості до усталеної практики розвитку освітньої діяльності на нових засадах. Без цього нереально сформувати сучасні компетенції та закласти фундамент сучасного економічного і соціального мислення.

З виокремленого вище стає очевидним, що складовою методологічного, міждисциплінарного оновлення наук про працю і соціально-трудова відносини у найближчій перспективі має стати подальший конструктивний синтез теоретичних досліджень у цій царині. У попередні роки ми навчилися у процесі теоретичного аналізу поділяти проблеми соціально-трудового розвитку на окремі частини, і це було на певному етапі здобутком, працювало на поглиблення наукових досліджень. Вважаємо, що нині як головне постає завдання іншого порядку – зібрати окремі складники в єдине ціле, сформувати засади узагальнюючої теорії праці. Це не заперечує необхідності проведення спеціальних, односпрямованих досліджень соціально-трудової тематики. Водночас завжди слід пам'ятати про наявність червоної лінії, за яку не бажано переступати.

Час простих рішень минув. Пора позбутися наслідків і недалекого минулого, і навіть сьогодення, коли компіювання, антиномізація, еkleктика заповнили більшість економічних видань. Такі наукові «здобутки» у кращому випадку є просто некорисними, а в гіршому – відтворюють спотворене економічне мислення та унеможливають формування виваженої соціально-економічної політики. За використання ж сучасного методологічного інструментарію з'являється можливість відмовитись від багатьох так званих вічних постулатів, істин, усталених канонів і одночасно відкрити нові грані світу як економічного, так і позаекономічного.

Наведене вище дає підстави для висновку, що міждисциплінарність є однією з яскраво виражених прикмет сьогодення, за якою майбутнє наукових досліджень і розвитку вищої освіти. Світ праці, світ соціально-трудова відносин, як і інші оточуючі нас світи, без перебільшення перевернувся. Нові ризики і нові можливості, економічне і позаекономічне, асиметрії і розвиток, непередбачуваність і стійкість, типові і атипові, згуртованість і відторгнення – усе в сучасному глобалізованому світі сплутано, перемішано та перманентно міняється місцями. Зрозуміти оточуючі нас світи та змінити їх на краще неможливо за методологією вчорашнього дня, за дотеперішнім мисленням.